

Ewa Misiewicz

Elementy kultury kaszubskiej na lekcjach przedmiotu Muzyka

Scenariusz adresowany jest w szczególności do nauczycieli przedmiotu Muzyka, na II etapie edukacyjnym, którzy kształtują u swych uczniów poczucie świadomości i tożsamości na rzecz zachowania i upowszechniania dziedzictwa kulturowego regionu.

W części wstępnej uczniowie poznają bądź utrwalają pojęcie folkloru, a także dowiedzą się, jak wielkie znaczenie w polskiej etnografii odegrał Oskar Kolberg. W części głównej zostaną zaprezentowane przykłady twórczości ludowej regionu Kaszub: tradycje, obrzędy, zwyczaje, stroje, muzyka, skład instrumentalny kapel, pieśni, tańce... Następnie uczniowie nauczą się, w oryginalnym języku kaszubskim, tradycyjnej pieśni pt. „Kaszubskie nuty”, będącej jednym z najbardziej rozpoznawalnych elementów folkloru kaszubskiego. Ta część zakończy się wspólnym wykonaniem utworu w różnych interpretacjach. Podsumowaniem lekcji będzie wykonanie zadań z przygotowanych kart pracy oraz ocena aktywności uczniów.

Temat: Muzyka i kultura kaszubska

Etap edukacji: II etap edukacyjny (kl. IV-VII)

Czas trwania: 45 minut

Cel główny: Poznanie tradycji i kultury kaszubskiej

Cele operacyjne:

1. Sfera wiadomości – uczeń wie, zna, rozumie:
  - pojęcie słowa folklor (dziedzina polskiej kultury ludowej); do folkloru danego regionu zalicza się: muzykę, tańce, instrumenty, gwarę, pieśni, stroje, rękodzieło – ceramikę, tkactwo, kowalstwo, budownictwo...
  - kim był Oskar Kolberg (wybitny polski etnograf I poł. XIX wieku, twórca wielotomowego dzieła: „Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce”),
  - położenie geograficzne Kaszub,
  - legendę pomorską o stworzeniu Kaszub,
  - symbole Kaszub: godło, flagę oraz hymn,
  - zwyczaje, mowę (rozdziela ze słyszenia), podania, obrzędy, zabawy, pieśni i tańce (m.in. „Szewc”, „Dzëk”, „Kùflòrz”, „Wòłtòk” „Kòséder”),
  - różnice dialektyczne języka kaszubskiego,
  - nazwy instrumentów typowych dla tradycyjnej muzyki kaszubskiej – burczybas, diabelskie skrzypce i bazunę oraz trąbkę pasterską,

- typowy skład kapeli kaszubskiej: akordeon, skrzypce, klarnet, kontrabas, diabelskie skrzypce i burczybas,
  - rodzaje szkół haftu kaszubskiego oraz etymologię barw,
  - charakterystyczny strój ludowy,
  - różnice dialektyczne języka kaszubskiego,
  - tekst i melodię pieśni pt. „Kaszubskie nuty”,
  - rozumie znaczenie treści piosenki.
2. Sfera umiejętności – uczeń potrafi:
    - wskazać na mapie lokalizację geograficzną Kaszub,
    - rozpoznać graficznie i słuchowo instrumenty kaszubskie,
    - rozpoznać graficznie i słuchowo tańce kaszubskie,
    - wymienić elementy stroju kaszubskiego,
    - określić znaczenie barw i scharakteryzować cechy podstawowych szkół haftu kaszubskiego,
    - prawidłowo zaśpiewać po kaszubsku pieśń pt. „Kaszubskie nuty” (znaną też jako „Alfabet kaszubski”).

Cele wychowawcze:

1. Popularyzowanie postawy poznawczej wobec regionalnej kultury ludowej.
2. Kształtowanie postawy patriotycznej oraz wpajanie szacunku dla tradycji i dziedzictwa narodowego.
3. Kształtowanie postawy tolerancji dla różnych rodzajów muzyki, a także dla kompozytorów, wykonawców i odbiorców.
4. Zachęcanie do angażowania się w różne formy aktywności muzycznej.
5. Kształcenie umiejętności pracy w zespole, polegającej na współdziałaniu, współtworzeniu i ponoszeniu współodpowiedzialności za realizację muzycznych projektów i przedsięwzięć.
6. Rozwijanie potrzeby zdobywania i pogłębiania muzycznej wiedzy, a także doskonalenia umiejętności i poszerzania zainteresowań z zakresu muzyki.

Metody dydaktyczne:

- ekspozycji: prezentacja multimedialna połączona z realizowanym tematem; wykład nauczyciela na temat tradycji kultury kaszubskiej połączony z dyskusją z uczniami;
- problemowo-analityczna: słuchanie wybranych przykładów muzycznych wraz z analizą słuchową;
- problemowo-odtwórcza: nauka pieśni pt. „Kaszubskie nuty” przy pomocy nut.

Formy aktywności muzycznej uczniów: śpiew, słuchanie muzyki.

Formy pracy: indywidualna, grupowa, zbiorowa.

Środki dydaktyczne: komputer, prezentacja multimedialna, plansza z zapisem pieśni pt. „Kaszubskie nuty”, instrumenty muzyczne: pianino lub akordeon, karty pracy dla uczniów.

Przebieg zajęć:

Działania nauczyciela	Działania ucznia	Realizowane treści z Podstawy Programowej MEN 2017
Część lekcji: wstępna (5 min.)		
1. Muzyczne powitanie klasy; 2. Czynności organizacyjno-porządkowe (sprawdzenie listy obecności i pracy domowej, podanie kryteriów oceny na lekcji jako czynnika aktywizującego pracę uczniów); 3. Podanie tematu lekcji i celów edukacyjnych.		
Część lekcji: główna (30 min.)		
4. Dialog z uczniami na temat folkloru: – folklor: kultura ludowa obejmująca zwyczaje, obrzędy, wierzenia, twórczość artystyczną oraz język (gwarę); – przykłady twórczości ludowej: pieśni, tańce, muzyka, instrumenty, gwara, stroje, rękodzieło (ceramika, tkactwo, kowalstwo, budownictwo, ...); – postać Oskara Kolberga (1814-1890) – wybitny kronikarz polskiego folkloru, twórca wielotomowego dzieła pt.: „Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce”.	uczeń potrafi wyjaśnić znaczenie słowa folklor oraz podać przykłady twórczości ludowej swojego regionu; wie, jaką rolę w polskiej etnografii odegrał Oskar Kolberg;	III 4) poznaje przykłady muzycznej twórczości ludowej, obrzędy, zwyczaje, tradycje swojego regionu;
5. Prezentacja multimedialna https://view.genial.ly/60edfeb07bb5520de93219d4/presentation-kaszuby – położenie geograficzne Kaszub: północna część Pobrzeża Gdańskiego i wschodnia Pojezierza Pomorskiego,	uczeń potrafi wskazać położenie Kaszub na mapie Polski;	
– legenda o powstaniu Kaszub,	zna legendę o powstaniu Kaszub;	III 4)
– symbole Kaszub: godło i flaga oraz hymn (autor tekstu: Hieronim Derdowski; muzyka: Feliks Nowowiejski);	wymienia symbole Kaszub: godło z czarnym gryfem na złotym tle, czarno-złotą flagę oraz Hymn kaszubski;	III 4)
– kapela kaszubskie: jednym z przejawów folkloru kaszubskiego są kapela, które występują przy okazji różnych świąt: dożynek, sobótki, Bożego Narodzenia, chrzcin, wesel, rozpowszechniając muzykę ludową. W skład kapeli wchodzi: akordeon, skrzypce, klarnet, kontrabas, diabelskie skrzypce, burczybas, bazuna, – podstawowe kaszubskie instrumenty ludowe (zdjęcia lub prezentacja instrumentów): <ul style="list-style-type: none"> ▪ burczybas – beczułka bez dna, mająca jeden otwór przykryty naciągniętą skórą, pośrodku której umieszcza się pęk końskiego włosia. Zwilżone włosie energicznie pociera się palcami. Instrument wydaje buczący dźwięk, ▪ diabelskie skrzypce – stanowią rodzaj „perkusji”, służą do wydobywania różnych dźwięków (np. poprzez stukanie o podłogę). Mają do dwóch metrów wysokości, struny z drutu, pudło rezonansowe. Górna część ozdobiona jest maską diabła oraz wieloma wstążkami, ▪ bazuna to rodzaj wydłużonej trąby, której dawniej używali pasterze i rybacy jeziorni. Była wykorzystywana w różnych ludowych ceremoniach. Wytwarzano ją z młodej olchy, sosny, klonu, a ustnik z drewna sosnowego. Granie na bazunie jest dość trudne ponieważ wymaga wysiłku fizycznego i mocnych płuc; 	uczeń potrafi wymienić instrumenty typowe dla kapeli kaszubskiej oraz rozpoznać instrument po jego dźwięku i wyglądzie;	I.4.1) d) Świadomie słucha utworów ludowych w postaci oryginalnej i artystycznie opracowanej; 1.4.2) Rozpoznaje ze słuchu: a) brzmienie instrumentów muzycznych, e) aparat wykonawczy: solista, zespół kameralny, chór, orkiestra, big-band i zespół folkowy; III 4)

<p>– wybrane kaszubskie tańce o charakterze zabawowym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Szewc” – podstawą układów tanecznych jest naśladowanie pracy szewca takiej jak szycie i wbijanie ęwieków; tańczony w parach, • „Dzék” – taniec, którego rybacy nauczyli się od korsarzy; jest dziki i gwałtowny; tańczą go tylko mężczyźni, • „Kùflôrz” – wyraża radość rybaków z pomyślnego połowu; wykonują go tylko mężczyźni z kuflem piwa w ręku, • „Wóltók” – taniec morski ; rękami podkreśla się ruch fal morskich oraz ciałem obrazuje się wiry wód. • „Kòséder” – taniec rodowy; jest żywy i poważny; jego nazwa pochodzi od „sec nogama” (kosić nogami); 	uczeń potrafi wymienić i rozpoznać wybrane tańce kaszubskie;	II.5.2) Określa charakterystyczne cechy wybranych polskich tańców ludowych z uwzględnieniem własnego regionu; I.4.4) c) werbalizuje emocje i odczucia, d) opisuje słowami cechy i charakter słuchanych utworów. III 4)
<p>– pieśni kaszubskie – sławią piękno Kaszub i tradycje regionu, – rodzaje pieśni:</p> <ul style="list-style-type: none"> • patriotyczne, • religijne, • morskie, • świąteczne, w tym kolędy, • miłosne...; 	uczeń potrafi wymienić rodzaje pieśni kaszubskich;	III 4)
<p>– charakterystyczny strój ludowy: od ponad stu lat nie jest używany na co dzień, obecnie spotyka się go tylko w kapelach ludowych (plansza przedstawiająca strój kaszubski),</p> <ul style="list-style-type: none"> • strój żeński: czepiec, czółenka haftowane złotą nitką, kamizelka, bardzo szeroka, jednokolorowa spódnica; • strój męski: czarny kapelusz, kabot niebieski haftowany, biała koszula; 	uczeń potrafi wymienić elementy stroju kaszubskiego;	III 4)
<p>– haft i jego kolory: ma długą tradycję. Zdobiono nim zarówno odzież codzienną, odświętną, jak również obrusy. Na rozwój haftu miały wpływ dwa klasztory: Norbertanek w Żukowie i Benedyktynek w Żarnowcu. W klasztorach nauczano szycia i haftowania dziewczęta pochodzące z rodzin szlacheckich, mieszczkańskich i bogatego chłopstwa, które przenosiły tę sztukę do swoich środowisk. Hafty mają specyficzny i określony wzór oraz charakterystyczną kolorystykę,</p> <p>– znaczenie kolorów w kaszubskiej tradycji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • niebieski: kaszubskie niebo, • chabrowy: kaszubskie jeziora, • granatowy: głębia morza, • żółty: zboża dojrzewające na polach i słońce, • zielony: lasy pełne zwierzyny, • czerwony: krew, którą każdy Kaszub gotów przelać w obronie swojej ziemi lub jak maki w wiankach dziewcząt, • brązowy lub czarny: ziemia na polu; 	wie, czym jest haft kaszubski, zna jego rodzaje oraz znaczenie barw występujących w szkołach haftu kaszubskiego;	III 4)
<p>– dialekt: przedstawienie przykładów różnic dialektycznych języka kaszubskiego.</p>	uczeń rozumie wewnętrzne zróżnicowanie dialektyczne języka kaszubskiego.	III 4)

<p>6. Nauka pieśni pt. „Kaszubskie nuty”:</p> <ul style="list-style-type: none"> – prezentacja pieśni przez nauczyciela i omówienie jej cech, budowy oraz treści (oryginalny tekst kaszubski), – ćwiczenia wstępne według inwencji nauczyciela: oddechowe, dykcyjne, emisyjne, – nauka pieśni ze słuchu – uczniowie powtarzają zademonstrowane przez nauczyciela fragmenty utworu, korygowanie błędów, w tym językowych, – wspólne wykonanie pieśni najlepiej z akompaniamentem nauczyciela, bądź korzystając z podkładu muzycznego oryginalnej kapeli kaszubskiej. <p>Za źródłem Wikipedia: Kaszubskie nuty (kasz. Kaszëbsczé nótë, inne nazwy: Alfabet kaszubski, Abecadło kaszubskie) – tradycyjna pieśń kaszubska, będąca jednym z najbardziej rozpoznawalnych elementów folkloru kaszubskiego.</p>	<p>uczniowie prawidłowo odczytują tekst pieśni w języku kaszubskim;</p> <p>uczniowie potrafią wymienić cechy utworu muzycznego i omówić jego budowę;</p> <p>uczniowie potrafią prawidłowo wykonywać ćwiczenia oddechowe, dykcyjne, emisyjne;</p> <p>uczniowie potrafią poprawnie powtórzyć fragment pieśni pod względem rytmicznym i melodycznym;</p> <p>uczniowie potrafią prawidłowo wykonać utwór pt. „Kaszubskie nuty” z użyciem środków artystycznego wyrazu wraz z akompaniamentem nauczyciela, bądź podkładem muzycznym oryginalnej kapeli kaszubskiej;</p>	<p>1.4.3) Rozpoznaje i analizuje utwory muzyczne określając ich elementy, nastrój i charakter, formułuje wypowiedzi, stosując pojęcia charakterystyczne dla języka muzycznego;</p> <p>II.1.2) Uczeń określa podstawowe elementy muzyki (rytm, melodię, harmonię, agogikę, dynamikę, kolorystykę, artykulację)</p> <p>I.1.1)a) Uczeń śpiewa piosenki z repertuaru dziecięcego, młodzieżowego, popularnego i ludowego,</p> <p>I.1.3) Uczeń śpiewa, dbając o emisję i higienę głosu, stosuje ćwiczenia oddechowe, dykcyjne i inne, zachowując naturalne właściwości głosu;</p>
 <p>The image shows a musical alphabet chart titled 'Kaszëbsczé nótë'. It consists of three staves of music. The first staff has five notes, each with a corresponding illustration: a house, a violin, a hat, a shovel, and a bird. The second staff has five notes with illustrations: a tree, a wheel, a pig, a cow, and a bird. The third staff has five notes with illustrations: a cow, a pig, a bird, a cow, and a bird. Each note is accompanied by a small text snippet in Kashubian.</p>	<p>uczniowie utrwalają pieśń według wskazówek „dyrygentów”.</p>	<p>j.w.</p>
<p>Pieśń jest wyliczanką, a nieodzowna do jej wykonania jest plansza z rysunkami – równoległe do śpiewanego tekstu jedna osoba wskazuje odpowiedni obrazek na pięciolinii (stąd jedna z używanych nazw: kaszubskie nuty). Śpiewane są kolejno trzy pięciolinie, z tym, że po dojściu do końca każdej z nich powraca się w odwrotnej kolejności do początku (w ten sposób z każdą kolejną zwrotką tekst piosenki wydłuża się). Pieśń śpiewana jest wolno, z pewnym namaszczeniem, choć w pierwotnej wersji miała szybkie tempo.</p>	<p>– utrwalenie pieśni w różnych interpretacjach – „zabawa w dyrygenta”. Chętni uczniowie (2,3 osoby) podchodzą pojedynczo do tablicy z „Alfabetem kaszubskim” i wskazują na kolejne znaki graficzne, nadając własne tempo, dynamikę i sposób wykonania utworu.</p>	<p>Część lekcji: końcowa (10 min.)</p> <p>7. Podsumowanie wiadomości: karty pracy dla uczniów,</p> <p>8. Ocena najbardziej aktywnych uczniów.</p> <p>9. Muzyczne pożegnanie z klasą.</p>

Netografia:

- <https://rme.cbr.net.pl/index.php/archiwum-rme/769-marzec-kwiecien-nr-84/kultura-i-tradycje-ludowe>, dostęp:13.07.2021
- <http://kaszebsko.com/symbole-narodowe.html>, dostęp:13.07.2021
- <http://www.e-kaszuby.pl/news/view/2,kolory-kaszubskie-i-barwy-kaszub>, dostęp:13.07.2021
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Haft_kaszubski, dostęp:13.07.2021
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Kaszubskie_nuty, dostęp:13.07.2021
- Marek Czarnowski, „Folklor kaszubski”, dostęp: 13.07.2021
w: http://wspolnotapolska.org.pl/polskifolklor/e_book/ebook3_kaszuby.pdf

Prezentacja multimedialna
KARTY PRACY

Ewa Misiewicz

Konsultant ds. edukacji artystycznej w Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku, wykładowca w Katedrze Sztuki Muzycznej Akademii Pomorskiej w Słupsku.